

**თურქული რეალიები
იონა გედევანიშვილის
სამოგზაურო ჟანრის წიგნში „მიმოსულა“**

**TURKISH REALITIES
IN IONA GEDEVANISHVILI'S
TRAVEL NARRATIVE *MIMOSULA (A JOURNEY)***

ტენგიზ გუმბერიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ქუთაისი, საქართველო

Tengiz Gumberidze

Akaki Tsereteli State University
Kutaisi, Georgia

აბსტრაქტი

იონა გედევანიშვილმა აღმოსავლეთის ქვეყნებში მოგზაურობა თბილისიდან დაიწყო. მოგზაურმა თავისი შთაბეჭდილებანი აღწერა და ერთად თავი მოუყარა თავის წიგნში, რომელსაც „მიმოსულა“ ჰქვია. როგორც კი საქართველოს საზღვრებს გასცდა, მოგზაური უმაღლესი თურქეთის ტერიტორიაზე აღმოჩნდა, რადგან კარგა ხანია ახალციხის საფაშო ჩვენი ქვეყნის უშუალო მეზობელი გახლდათ. იონა გედევანიშვილის მოგზაურობამდე, ნებისთი თუ უნებლიეთ, ქართველთა არაერთი წარმომადგენელი ყოფილა თურქეთში, მაგრამ სპეციალური აღწერილობა და თურქული რეალიების წარმოსახვა, რომლებიც იონა გედევანიშვილის „მიმოსულაში“ გვხვდება, მაინც სხვა დანიშნულებისა და ღირებულებისაა, იგი განსაკუთრებულ წარმოდგენას გვიქმნის საქართველოს მეზობლის მიმართ, რომელმაც ძველი საბერძნეთის მიწაზე ფეხი მყარად მოიკიდა.

თბილისიდან წამოსული მოგზაური სურამში ჩასულა. იქიდან კი მოქარავენებს გაჰყოლია და ჩასულა ათაბაგის ქვეყანაში ქალაქ ახალციხეს.

საინტერესოა, რომ ქართველ მოგზაურს ყველგან კეთილად ხვდებოდნენ. იგი დააბინავეს წმინდა მარინის ეკლესიის კელიაში, სადაც მასპინძლობენ ბერძენ მღვდელმთავრებს. ამის შემდეგ, ათაბაგის ბრძანებით, იონა დიდი პატივით გააყოლეს ვაჭართა ქარავანს კონსტანტინეპოლისაკენ. იონა დაწვრილებით აღწერს ამ მოგზაურობის თითოეულ დეტალს. იგი ჩადის კონსტანტინეპოლს და ასევე დეტალურად გადმოგვცემს იქაურ ყოფა-ცხოვრებას.

კონსტანტინეპოლისაკენ გზაზე საინტერესოა იონას გეოგრაფიული მიმოხილვები. მას უხილავს ჭოროხის სათავე, ამ მდინარეს იგი თავისი

სიდიდით ადარებს მტკვარს. ასევე, უნახავს მრავალი ტყე და მდინარე, რომელთაც ადარებს ქართლის მდინარეებს. ჭოროხზე ამბობს მტკვრის ოდენაო, ხოლო გოლის ხეობაში ნახულ მდინარეზე – ქსნის ოდენაო. აღწერს იქაურ სოფლებსა და ტყეებს. შემდეგ ახასიათებს ბოსფორს და განსაკუთრებულად ქალაქ კონსტანტინეპოლს, სადაც იგი სულთანსაც კი შეხვედრია.

კრიტიკოსთა მიერ გამოთქმული მოსაზრების შესაბამისად, სულთნის საბრძანებელში იონას ასეთი ტრიუმფით მიღება იყო შედეგი იმისა, რომ მას იცავდა და გააჩნდა რუსეთის იმპერატორის მიერ მის სახელზე გაცემული რწმუნება.

საკვანძო სიტყვები: სამოგზაურო ჟანრი, მოგზაურობა თურქეთში, იონა გედევანიშვილი.

ABSTRACT

Iona Gedevanishvili began his journey to the Eastern countries from Tbilisi. The traveler recorded his impressions and subsequently compiled them into his book entitled *Mimosula (A Journey)*. Once he crossed Georgia's borders, the traveler immediately entered Ottoman lands, as the Pashalik of Akhaltsikhe had long been a direct neighbor of our country. Although many Georgians had previously traveled to Ottoman territories, whether by choice or circumstance, the detailed descriptions and representations of Turkish realities found in Iona Gedevanishvili's *Mimosula* have a distinct purpose and significance. The book offers a unique perspective on Georgia's neighbor, which had firmly established its presence on the lands of ancient Greece.

Departing from Tbilisi, the traveler reached Surami. From there, he joined a caravan and entered the Atabag's land, arriving in the city of Akhaltsikhe.

Remarkably, the Georgian traveler was received kindly wherever he arrived. He was accommodated in a cell of the Church of Saint Marina, which served as lodging for visiting Greek high priests. After that, at the Atabag's command, Iona was honorably accompanied with a caravan of merchants to Constantinople. Iona carefully recounts the details of the journey and, once in Constantinople, presents a detailed depiction of the city's life and atmosphere.

Along the road to Constantinople, Jonah's geographical reflections are of considerable interest. He saw the source of the Chorokhi River and compared its size to that of the Mtkvari. Numerous forests and rivers encountered on the journey were described through comparison with the rivers of Kartli. He considers the Chorokhi as being as large as the Mtkvari and a river in the Goli Valley as comparable to Ksani. He further depicts the surrounding villages and woodlands, and turns to a description of the Bosphorus and, especially, the city of Constantinople, where he had an audience with the Sultan.

Scholars have suggested that Iona's triumphant reception at the Sultan's court was the result of the protection afforded to him through a credential issued in his name by the Russian Emperor.

Keywords: Travel genre, journey to the Ottoman Empire, Iona Gedevanishvili.

შესავალი

იონა გედევანიშვილი მე-18-მე-19 საუკუნეების ერთ-ერთი გამოჩენილი ქართველი მოგზაური გახლდათ, რომელმაც 10 წელი დაჰყო მოგზაურობაში საქართველოს ფარგლებს გარეთ. ამ მოგზაურობის შედეგად მან დაგვიტოვა მოგზაურული ჟანრის წიგნი „მიმოსულა ანუ მგზავრობა იონა რუისის მიტროპოლიტისა“, რომელიც ერთგვარად სრულყოფილ წარმოდგენას გვიქმნის ინდროინდელი აღმოსავლეთის მეზობელი თუ შორეული ქვეყნების ისტორიულ-გეოგრაფიული და სახელმწიფო-ეკონომიკური მდგომარეობის წარმოსახვის კუთხით. აღნიშნული წიგნის იონა გედევანიშვილისეული ხელნაწერის ეგზემპლარი ჩვენამდე მოღწეული არ არის, მაგრამ იგი 1852 წელს გამოუცია ცნობილ ქართველოლოგს პლატონ იოსელიანს, რომლის სრულყოფილი ვერსიაც დღეისათვის, მიუხედავად მისი იმვითობისა ჩვენს ბიბლიოთეკებში, დაინტერესებულ პირთათვის მაინც შესაძლებლად ხელმისაწვდომია. „მიმოსულა“ დაბეჭდილია ქ. თბილისს, „სტამბასა შინა კავკასიის ნამესტნიკის კანცელარიისა“. გამომცემელი იმასაც გვამცნობს, რომ წიგნი გამოცემულია „ბრძანებითა კავკასიის ნამესტნიკის კნიაზის მიხაილ ვორონცოვისა“. წიგნს თან ერთვის გამომცემლის წინასიტყვაობა, რომელიც სათანადო წარმოდგენას გვიქმნის იონა გედევანიშვილის პიროვნებასა და ღვაწლზე. მრავალი ტოპონიმისა და მოვლენის შესახებ განმარტებულია სქოლიოებში, რაც ასევე წიგნის გამომცემელს ეკუთვნის. პლატონ იოსელიანის წინასიტყვაობა ამ ბოლო ათწლეულებში ორჯერ გამოსცა ცნობილმა გეოგრაფმა კობა ხარაძემ. „მიმოსულა“, როგორც შემოკლებით ამ წიგნს უწოდებენ, საინტერესოდ იკითხება. იგი გვიანდელი შუა საუკუნეების აღმოსავლეთზე მრავალმხრივ წარმოდგენას გვიქმნის. აქვე აღვნიშნავ, რომ წიგნის ერთ-ერთი უკანასკნელი სრულყოფილი გამოკვლევა ეკუთვნის პროფ. ა. ნიკოლეიშვილს და დაბეჭდილია მისივე ავტორობით გამოცემული ქართველოლოგიური ეტიუდების მე-5 ტომში სათაურით – იონა გედევანიშვილის „მიმოსულა“.

კვლევის მეთოდები

საკითხის კვლევისას ძირითადად ვიყენებდით აღწერით მეთოდს, რომელიც ემყარებოდა ავტორისეულ გადმოცემებსა და ინფორმაციებს. ასევე, ანალიზის მეთოდს. „მიმოსულის“ სპეციფიკა თავისთავად მოითხოვს ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის გამოყენებასაც, რადგან ეპოქათა სიმორე საჭიროებს ამის აუცილებლობას, მით უმეტეს, წიგნის ავტორიცა და გამომცემელიც კიდევ უფრო შორეული ისტორიის ფრაგმენტებსაც ეხებიან.

მსჯელობა

იონა გედევანიშვილს დაწვრილებით აქვს აღწერილი თავისი მოგზაურობის თითოეული დღისთვის დამახასიათებელი მეტად თუ ნაკლებად მნიშვნელოვანი ფაქტები. იმ დროს აღმოსავლეთითა თუ დასავლეთით მიმავალი ქართველი მოგზაურები თავის სამშობლოს გასცდებოდნენ თუ არა, მაშინვე მეზობელი თურქეთის ტერიტორიაზე ამოყოფდნენ თავს, ვინაიდან მე-15 საუკუნის შუახანებიდან ბიზანტიის იმპერიის ნაწილებზე სწორედ ოსმალეთის იმპერია ჩამოყალიბდა, რომლის დღევანდელი სახელწოდებაც თურქეთია.

თურქეთმა, თუ შეიძლება ასე ითქვას, შეცვალა ძველი საბერძნეთი, რომელთან მეზობლური ურთიერთობა, მიუხედავად დაუსრულებელი პოლიტიკური ინტრიგებისა, მაინც იყო ურთიერთობა მართლმადიდებელ ქვეყანასთან, რომელიც ჩვენში ყოველთვის ქრისტეს ჯვრით შემოდიოდა. საბერძნეთის მხრიდან რელიგიური საზურველი, მართალია, მძლავრი პოლიტიკური იარაღიც იყო ისევე, როგორც შემდეგ ეს იყო რუსეთის მხრიდან, მაგრამ მუსლიმანური თურქეთი საქართველოსთვის სრულიად უცხო და განსხვავებული ახალი მეზობელი გახლდათ თავისი რელიგიით, ცხოვრების სტილითა და წეს-ჩვეულებებით; საერთო ნიშანს თითქმის ვერცკი აღმოაჩენდი, მაგრამ იძულებული ვიყავით, რომ ამ ვეებერთელა მაჰმადიანურ მეზობელთან პოლიტიკური და შემდეგ ეკონომიკური ურთიერთობანიც ჩამოგვეყალიბებინა. სხვანაირად წარმოუდგენელიც კი იყო, მით უმეტეს, ასეთი ტერიტორიული სიახლოვიდან გამომდინარე.

ამდენად, ბერძნული დასახლებანი, სოფლები და ქალაქები თურქულით შეიცვალა. შესაბამისად, იცვალა ტოპონიმებიც. იონა გედევანიშვილის მოგზაურობამდე, ნებისთ თუ უნებლიეთ, ქართველთა არაერთი წარმომადგენელი ყოფილა თურქეთში, მაგრამ სპეციალური აღწერილობა და თურქული რეალიების წარმოსახვა, რომლებიც იონა გედევანიშვილის „მიმოსულაში“ გვხვდება, მაინც სხვა დანიშნულებისა და ღირებულებისაა; იგი განსაკუთრებულ წარმოდგენას გვიქმნის აქ მყარად დამკვიდრებული უკვე ახლო მეზობლის მიმართ. „აღსანიშნავია, რომ ეს მოგზაურობა თავისი არეალითა და ხანგრძლივობით ბევრად აღემატება ტიმოთე გაბაშვილისა და გიორგი ავალიშვილის ასეთივე ხასიათის მოგზაურობებს“ (ხარაძე 1987: 25). სწორედ ეს თურქული რეალიებია ჩვენთვის ყველაზე საინტერესო, რაც წიგნში არცთუ მცირედაა მოცემული.

მოგზაურობის დაწყებისას იონა გედევანიშვილი უმაღლეს ხსენებს ღმერთს („მზადმან მან ნათელმან უსხეულომან, ყოველთა არსთა მიზეზმან მიზეზთამან...“), კერძოდ, „ვჰხადე დედოფალსა ღვთისმშობელსა შუამდგომლობა ძისა თვისისა თანა, რათა მიხსნას ყოვლისა ზედა კუეთებისაგან ვნებისა, რომელიცა ჩვენისა ცხოვრებისათვის მოვიდა ქუეყანასა ზედა, და წარმოვემართე თბილისით“. მას მოგზაურობა დაუწყია თბილისიდან, მალე იქვე სწვევია მცხეთის მონასტერს, ხოლო შემდეგი პუნქტი ყოფილა სურამი და დაბინავებულან ორჯონიკიძეებთან და როცა „იქარავნეს სურამელთ სამცხეთით, და მეცა თანა მავალ ვიქმენ მათ თანა და მივედი ქუეყანასა ათაბაგისასა, ქალაქსა, ახალციხედ წოდებულსა“ (გედევანიშვილი 1852: 11). ათაბაგმა განსაკუთრებული პატივით მიიღო ჩვენი მოგზაური მიტროპოლიტი და დააბინავა „წმინდის მარინის კარსა ეკლესიისასა“ კელიას, სადაც ბერძენთა მღვდელთმთავარნი ისადგურებენ. უშიშრად მგზავრობის მიზნით იონას ათაბაგისთვის უთხოვია, რომ ვაჭართა ქარავანს გაეყოლებინა იგი კონსტანტინეპოლისაკენ. წიგნის ეს დასაწყისი თავი სწორედ ასეა დასათაურებული: „მიმოსულა ანუ მგზავრობა, თფილისით კონსტანტინეპოლედ“. ათაბაგს გაუმგზავრებია იონა და თანაც აახლა კაცი ერთი მეგზურად.

საინტერესოა იონას გეოგრაფიული მიმოხილვებიც. იგი აღწერს გოლის ხეობას და მის მდინარეს, რომელსაც სიდიდით ასევე ადარებს

მდინარე ქსანს. ქსნის მსგავსად, თურქეთის ეს მდინარეც მდიდარი ყოფილა ორაგულით. გოლის ხეობის ორსავე მხარეს გაშენებული ყოფილა მშვენიერი სოფლები, აღწერილია იქაური ტყეები, ხეობის თავზე აღმართულია ციხესიმაგრე, სადაც ცოტა შეისვენეს და შეუდგნენ „მთასა შავშეთისასა“, რომელიც დახასიათებული აქვს, როგორც მშვენიერი, ბალახოვანი და ყვავილოვანი, თუმცა „თოვლ-აუღებელი მრავალს ადგილსა“. მისულან არტანუჯს, უხილავს კლარჯეთის ციხე. „წყალი მომდინარე ხეობასა ამას შინა მსგავსი სიდიდითა არაგვისა, სავსეა თევზითა, თვინიერ ორაგულისა... ციხე უცხო და საკვირვალა თვინიერ შენობისა, არამედ ბუნებითი კლდე შემოზღუდვილი თხემსა მას კლდისასა, ველი ვაკე, დიდი და მშუენიერი... ჩამოვედით ძირსა და მას შინა სოფლები ნაყოფიერი, ღვინო კეთილი, და არა მრავალი თურქისა გამო ვიხილეთ“ (გედევანიშვილი 1852: 12-13). პლატონ იოსელიანის განმარტებით, თურქები 1600 წელს შესულან იქ და გაუმაჰმადიანებიათ ადგილობრივი მოსახლეობა, რომელიც ყოფილა ქრისტიანი ქართველობა, ისინი მისდევდნენ მევენახეობას, რის გამოც იმ ადგილებში დღემდე შემორჩენილია ძველი მარნებისა და ქვევრების არსებობის კვალი.

იონა ასევე აღწერს ლიონის, ანუ ართვინის, ხეობას და იქაურ მდინარეებს ქართლისას ადარებს. მას უხილავს მდინარე ჭოროხის სათავე. სიდიდით მდინარე ჭოროხს იგი ადარებს მტკვარს. „ხეობასა ამას შინა არს ართვინის ქალაქი“ - აღნიშნავს მოგზაური. ხეობა მდიდარი ყოფილა ხილითა და ზეთისხილით. ჭოროხის პირას ყოფილა ძველი ციხე ათაბაგთაგან აშენებული, „ველსა მას ცხენთ არბიელი საბურთალი, მახლობლად განსავალსა მას ხიდსა ქვითკირისასა“. ამ ხიდით იონა მივიდა ყარაქაიას ათაბაგთან, ახალციხის ფაშის ძმასთან. მაშინ ახალციხიდან წამოყოლილმა მეგზურმა ფაშას გადასცა ახალციხელი ათაბაგის წერილი და ფაშამაც პატივით მიიღო იონა, დაათვალიერებინა თავისი სამყოფელ-საცხოვრებელი, შემდეგ მოიხმო ერთი აზნაური ვინმე სომეხი და, წერილში აღნიშნულის შესაბამისად, დაავალა მას, რომ სტუმრისთვის მოემზადებინა ყველა საჭიროება, რაც აუცილებელია საზღვაო მგზავრობისათვის. როგორც ვხედავთ, ართვინელი ფაშა უზრუნველყოფდა იონას კონსტანტინეპოლისაკენ ზღვით გამგზავრებას. მან იმავე სომეხს უბრძანა სტუმრის ხოფამდე უშიშრად და მშვიდობიანად ჩაყვანა. „ბრძანებისაებრ მისის ათაბაგისა ყოველივე აღმისრულეს და გამისტუმრეს“ – ამბობს მოგზაური. იქიდან წამოსულმა იონამ იხილა სოფლები ქართველთა დასახლებებითა და ქართულად მოსაუბრეებით, მაგრამ მაჰმადიანნი. ორი დღის შემდეგ მიადგნენ ჭანის მთას. ჩვენი მოგზაური ახასიათებს ჭანებს და აღნიშნავს, რომ ისინი საუბრობენ ჭანურად. „მსგავსნი კაცნი მთიულთა“ – აღნიშნავს იგი. ბოლოს მიაღწია ხოფამდე და იხილა ზღვის ნაპირი, „ზღვასა შინაა ნავნი განმზადებულნი; ჩავსხედით და განვემართენით კონსტანტინეპოლედ. ნავსა შინა ისხდენ კაცნი ასერგასნი ქრისტიანნი და მცირედ თურქნი“. ტრაპიზონამდეც ვერ მიაღწიეს უშფოთველად, რადგან ქარისა და გრიგალის გამო ისევ ნავსადგურში დაბრუნდნენ და იდგნენ, სანამ კეთილმა ზურგქარმა არ დაუბერა. იონამ უხიფათოდ ჩააღწია კონსტანტინეპოლს.

როგორც ვხედავთ, თბილისიდან აღმოსავლეთისაკენ სამოგზაურო მარშრუტი, ჩვეულებრივ, უპირველესად ოსმალეთთან გადაიკვეთება, რადგან სამხრეთით სწორედ ისაა ჩვენი უახლოესი მეზობელი. წიგნის შემდეგი თავი უშუალოდ გვამცნობს კონსტანტინეპოლს და იგი დასათაურებულია ასე: „მიმოხილუა კონსტანტინეპოლისა“. იონა გედევანიშვილი დაწვრილებით აღწერს თურქეთის მთავარ ქალაქამდე მისასვლელ საზღვაო გზას, რომელსაც მოიხსენიებს ბოსფორად, მშუენიერთა მთათა შორის ხეობას უწოდებს მას, საიდანაც კონსტანტინეპოლამდე თექვსმეტი ვერსტი ყოფილა სიგანე ამ ხეობისა, „რომლისა შუაზედ სდის ბოსფორისა ზღუა დიდთა ხომალდთათვის სავლელი, არის 350 საჟენი“. ამ ხეობის „მთიანთა გუერდთა ზედა მარჯვნივ და მარცხნივ“ თურქებს მრავალი ციხესიმაგრე ჰქონიათ ზარბაზნებით დაცული. ამიტომაც ყოფილა მტერთაგან შეუვალი. თურმე აქ თურქები ნებიერად ატარებენ ზაფხულს. ირგვლივ მოჩანს ბაღები, ჩამწკრივებულია ცაცხვის ხეები, სიმწვანით შემოსილა მთები, განსაკუთრებული სახილველი ყოფილა მთის კალთები, „ეჩუენებიან თუალთა განსაკვირებლად. ევროპიისა კერძოთა ნაპირნი მშუენიერებითა შემკულნი არიან: ნეოხორი, ტერაპია და ბუუკდერე. ამ უკანასკნელსა ადგილსა არს სასახლე რუსეთის დესპანისა და მეც აქ ვისადგურე მიწოდებით დესპანისაგან ტაინის სოვეტნიკის ვლადიმირ პავლეს ძისა ტიტოვისა“ (გედევანიშვილი 1852:16). 1641 წელს რუსეთის დონის კაზაკებს მოუოხრებიათ ეს ადგილები და თვით კონსტანტინეპოლის ახლო მდებარე ნეოხორი, „აქავე ძველთა ბიზანტიელთა შემუსრეს ფლოტი ფილიპე მაკედონელისა, მამისა ალექსანდრე დიდისა“ – გვამცნობს ქართველი მოგზაური შორეულ ისტორიულ ფაქტს.

იონა გედევანიშვილი კიდევ უფრო შორეულ მოვლენებსაც უსწორებს თვალს და არგონავტიკისეულ ცნობებსაც ეხება. აღნიშნავს, რომ ასევე მშუენიერებით შემკულ ტერაპიაში, სადაც დგას სულთნის ძველი სასახლე, „მედეამან დედოფალმან კოლხიდისა დაჰსტოვა ყუთი სავსე შელოცვილთა სამკურნალოთა ბალახებითა, რომელთა ძალმან მიაძინა კოლხიდისა მძვინვარე გუნდი და ესრეთ დაიხსნა შეყვარებული თვისი, ვითარცა ჰსწერს დიონისი ბიზანტიელი 170 წელსა შემდგომად ქრისტესა“ (იქვე: 18). მოგზაურის ცნობით, თურმე დღესაც ერთ „დაქცეულსა ბურჯსა ეწოდება ბურჯი მედეასი და აქავე ერთსა ადგილსა ეწოდება ყურე არღონავტთა“, სადაც შეუსვენებიათ და იაზონის ბრძანებით ბერძნებს შეუკეთებიათ თავიანთი ხომალდი, „რომელსაცა ეწოდებოდა არღოს“ – დაასკვნის მოგზაური. ყოველივე ეს იონასთვის უამბია „პრინკეის ჭალაკსა“ მცხოვრებ ერთ განსწავლულ კონსტანტი პატრიარქად წოდებულ და ახლა გადამდგარ პიროვნებას, რუსულის კარგად მცოდნეს, რომელსაც ეკატერინე მეორის მეფობისას უსწავლია კიევის აკადემიაში და ყოფილა მწერალი („მრავალთა წიგნთა მწერალმან“). მალე იონას მოუხილავს ადგილი, რომელსაც ეწოდება ჩიბუკლი, სადაც მოჩანს დანაქცევი ერთი ძველი მონასტერი, რომელიც დამკვიდრებული ყოფილა 420 წელს ბერძენთა მიერ. იქ „მოუწყვეტელად“ ლოცულობდნენ და გალობდნენ ბერძნები და ასირიელები. თავის დროზე, იონას ცნობით, აქ „მონასტერსა შინა პატიმარჰყვეს განდევნილი ვახტანგ გორგასლანისაგან საქართველოდამ მთავრ-ეპისკოპოსი მიხაილ“ (გედევანიშვილი 1852: 17-18).

კონსტანტინეპოლისკენ მიმავალ ბოლაზის ვიწრო შესასვლელის ორივე მხარეს აშენებული ყოფილა მრავალი ციხე „და მას ციხესა შიგან მანათობელნი ორისავე მხრიდან, რათა მავალნი ნავნი არა შესდნენ გზისაგან ამის ბოლაზისა“ და არ ეკვეთოს კლდის ნაპრალს და „არა შეიმუსროს ნავი და ამათ ეწოდების ფარანი“. სწორი ორიენტაციისთვის საზღვაო გზა ასეთი კეთილმოწყობით გამოიყურებოდა, რათა კატასტროფა თავიდან აეცილებინათ. ამ ვიწრო შესასვლელით შესულა სტამბოლს იონა გედევანიშვილიც და აღნიშნავს, რომ შენობების მწკრივები ორივე მხრიდან გასდევდა „ბოლაზად წოდებულსა იწროსა... ვიდრე დასასრულამდე ბიზანტიისა, ანუ კონსტანტინოპოლისა და მეორეს მხრიდამ ვიდრე სურის-პოლამდე აწ წოდებულად უსკედარად და აქა ორისავე მხრით შენობა გაყოფილი თავთავისის სახელებით: არნაუტქოი, გაურქოი, ენისარქოი, ისტანქოი და სხვანი“ (იქვე: 17), რომელთა სრულად აღრიცხვას ჩვენი მოგზაური ვერ ახერხებს სტამბოლის დასასრულამდე და გაღმა უსკედარამდე.

საინტერესოა, რომ, იონა გედევანიშვილის გადმოცემით, სახელმწიფო სასახლის წინ ზღვაში „მოაქროვილი ცურვითა“ იდგა მრავალი საომარი ნავი შიგ ზარბაზნებით. სულ ას ოცი ვიხილეთო, – ამბობს მოგზაური. როგორც ჩანს, მან ას ოცი ზარბაზანი დათვალა და არა ას ოცი ნავი. როცა ხმელეთზე გადავიდნენ და ფეხი დაადგეს კონსტანტინეპოლის მიწას, იხილა ქვეთვირით შემოზღუდული ქალაქი. რაც არ უნდა საკვირველი იყოს, მასში მდგარა ოცდაოთხი ქრისტიანული ეკლესია, „მშუენიერნი მართლ-მადიდებელთანი“ და ერთიც სომხური, ხოლო ფრანგულ-კათოლიკური – არც ერთი. იონას იქ მისვლისას არნაუტისქოის გარდაცვლილა „დიდად სნეული პატრიარხი კონსტანტინეპოლისა გაბრიელ. იონა სხვა უამრავ თავყანისმცემლებთან ერთად გამგზავრებულა გარდაცვლილი პატრიარქის პატივის მისაგებად და მალევე დაბრუნებულა კონსტანტინეპოლს. იგი ოფიციალურად რელიგიური მისიით მოგზაურობდა და კონსტანტინეპოლსაც ამავე მისიით ეწვია. მიუხედავად ამისა, „სტამბოლში ყოფნის პერიოდში მას ხელისუფლების წარმომადგენელთა მხრიდან არათუ ყურადღება და პატივისცემა არ მოჰკლებია, არამედ სულთანის ნახვის საშუალებაც კი მისცემია“ (ნიკოლეიშვილი 2019: 83). იგი უშუალოდ ამბობს: „და ვიხილეთ ხელმწიფე სულთანი“. იონა გადმოგვცემს სულთანის გამოსვლას თავისი საზაფხულო სახლიდან და ზღვით გამომგზავრებას კონსტანტინეპოლისკენ. ნავს, რომელიც დახურული იყო ქოლგით, მართავდა სულთანის მხლებელი ოცდაოთხი მენიჩხე. დედაქალაქში სულთანის შემოსვლა ზარბაზნის ზალპით აღუნიშნავთ. სულთანს თან ხლებია თავისი ორი ძე (წიგნის რედაქტორი და გამომცემელი პლატონ იოსელიანი აღნიშნავს, რომ იმ დროს თურქეთის სულთანი ყოფილა აბდულ ჰამედი (1774-1789). იგი ხონთქრობდა „შემდგომად მუსტაფა მესამისა“). იონა ზედმიწევნით გადმოგვცემს იმ დიდებულ ცერემონიალს, რაც თან ახლდა კონსტანტინეპოლს ხონთქრისა და მისი ვაჟების შემოსვლას. და რა შემოვიდა ქალაქს, დახვდა (წარუდგა – თ. გ.) იონა და ორი სერბი ბერი „ბარტყულ ანაფორითა“. ამათთვის „უცხო სკაობით“ დაურთავთ ნება სულთანთან შეხვედრისა, თორემ სხვა დამხვდურებს უმეტესად მხოლოდ შორიდან ცქერის უფლება ჰქონიათ, რადგან ბოსტან-ბაშები

ახლოს არ უშვებდნენ. საინტერესოა სულთნის ჩაცმისა და აღკაზმულობის გადმოცემა, რომელიც ადგილობრივი დიდკაცობის შესატყვისი ყოფილა, ხოლო გამორჩეული ნიშანი კი ჰქონია „თავსა ჯიღა ძვირფასი“. როგორც ვხედავთ, არც ადგილობრივებთან და არც უცხოელ სტუმრებთან, მათ შორის განსხვავებული რელიგიური მრწამსისა და შედარებით დაბალი რეგალიების მატარებელ სტუმრებთან, შეხვედრასა და ურთიერთობას თურქთა მბრძანებელი თავს სულაც არ არიდებს. ასევე, არც ჩაცმულობითაა სხვა დიდებულებისაგან გამორჩეული, გარდა იმისა, რომ მისი თავისა შესამოსელი ყოფილა „ჯიღა ძვირფასი“.

ამის შემდეგ იონა გედევანიშვილმა თავისი თავი წარუდგინა პატრიარქის ეგზარქოსს პაისიოსს, კაცსა კეთილ-გონებინსა და მყუდრო გონებისასა“, და ბინად უბოძეს კელია ღვთისმშობლის ეკლესიის ეზოში. იონა ყურადღებას ამახვილებს ამ ეკლესიის მშვენიერებასა და კეთილმოწყობაზე: „...მშვენიერი და მდიდარია, უცხოთ ჩასხმული. იატაკი დაფენილი მარმარიტა ფერადითა სხვითა და სხვითა“ (იოსელიანი 1852: 20). კონსტანტინეპოლის პატრიარქად დანიშნული ყოფილა სმირნის მიტროპოლიტი პროკოპიოსი, რომელიც ჯერ კიდევ არ ჩამოსულიყო. იქვე იონამ მოინახულა პატრიარქი იერუსალიმისა აბრამიოსი, კეთილი და წმინდა კაცი, მან თურმე შვილივით შეიტკბო იონა. როცა სმირნის ეპისკოპოსიც ჩამოვიდა, იონა მანაც კეთილად მიიღო და იზრუნა მასზე. ამ მღვდელმთავრებმა იონას უსახსოვრეს წიგნები საქართველოს მეფესადა კათალიკოსთან. იონას ეს წიგნები საქართველოში გამოუგზავნია.

აღსანიშნავია, რომ კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ სულთნის ხელისუფლებას ქრისტიანული სიწმინდეები ხელ არ უყვია და კონსტანტინეპოლს ისევ ჰყავდა პატრიარქი. იონა გედევანიშვილის გადმოცემებში ძალიან საინტერესოა იმის აღნიშვნა, რომ პატრიარქის პალატსა და სამყოფელს იცავს „ჩაუში თურქთა“, რომელიც ზის პალატის კართან, „რათა არ იქმნას ვნება თურქთაგან და ჰსცავს კარსა პატრიარქისასა და აქუს როჭიკი მათგან საპატრიარქოსა შემოსავლით“ (გედევანიშვილი 1852: 21). აქ მინიშნებამ, „აქუს როჭიკი საპატრიარქოსა შემოსავლით“, შეიძლება გვაფიქრებინოს, რომ ასეთი მცველი თურქი თვით საპატრიარქოს დაქირავებული მცველი უნდა იყოს და არა სულთნის ხელისუფლებისგან გამწესებული ამ დავალებაზე, რადგან ულუფას და გასამრჯელოს („აქუს როჭიკი...“) საპატრიარქოს შემოსავლიდან იღებს. იონა აღწერს ეკლესიათა ნაგებობებს და დიდად მოსწონს მას ეს ნაგებობები.

იონას უხილავს აია-სოფიაც და აღწერს მის შემადგენელ ნაგებობებს და გადმოგვცემს მათი მშვენიერების შესახებაც. ეს ყოფილამთელი ქალაქი, ხოლო ფრიად მას გარეთ არის მონასტერი წყარო ცხოვრებისა. სამღვდლო პირებს იონასთვის შეუთავაზებიათ ამ მონასტრის „მოხილუა“ და თაყვანისცემა. ასევე, ეკლესია ყოფილა „კეთილი გზაზე ქალაქით ანდრიანოპოლისსა და წყარო ცივ გემო-კეთილიანნი და თევზიანნი ნახევრად გუერდ შემწუარნი – აღნიშნავს იონა – ცივი წყარო ვიგემნეთ, შემდეგ კაკლის ძირში ჩამოვსხედით და მივიღეთ მცირე ოტკა და მცირე პური, და კაკლისა ნაყოფთაგანი“ (იქვე: 25) მალე მივიდნენ ადრანა-კავათ წოდებულ ქალაქში. იქ ერთმა კეთილმა ბერძენმა უმასპინძლა, რომელსაც საუცხოო პურმარული გაუშლია, „გუცა ქორი სანოვაგითა ჯეროვანი“ - აღნიშნავს მოგზაური. იქიდან იონას

გაუვლია კიდევ შორი მანძილი („განველე ზღუა შორის ბიზანტიისა“) და ხურისაპოლისში შეხვედრია გიორგი რაჭის ერისთავის ძეს, რასაც დიდი სიამოვნებით აღნიშნავს. მასთან ორი დღის განმავლობაში დარჩენილა და შემდეგ წასულა ხალკიდონს (თურქულად კადი-კოი). აქ იონა უკვე იღებს იერუსალიმს გამგზავრების და ქრისტეს საფლავისა და სხვა წმინდა ადგილთა მონახულების გადაწყვეტილებას. ამის შესახებ მას უცნობებია პატრიარქისთვის. ამ საქმეში დიდი მზრუნველობა გამოუჩენიათ და დახმარება გაუწევიათ იქაურ ქართველებს – იასე ქართველსა და პავლე ვახანელს. მათ მოიძიეს ნავი და იონა გაემგზავრა მარმარილოს ზღვით და მისულა ჩინახ-ყალას.

დასკვნა

იონა გედევანიშვილის „მიმოსულა“ მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვაწვდის თავისი დროის თურქული ყოფის, საეკლესიო და პოლიტიკური ცხოვრების შესახებ. ასევე შეიცავს ცნობებს იმ შეცვლილი ტოპონიმების შესახებაც, რომელთაც ადრე ჩვენი ხალხი ბერძნული სახელწოდებებით იცნობდა. იქვე გვხვდება თურქთა მიერ მიტაცებული ქართული ტერიტორიების აღწერილობანი, სალოცავები, ცხოვრების შეცვლილი წესი და პირობები.

მოგზაურს დღიურების სახით აქვს აკინძული და დეტალურად გადმოცემული ყოველი ფაქტი და მოვლენა, რაც მოგზაურობისას ყოველდღიურად უნახავს ან თავს გადახდენია. აშკარად თვალში საცემია ურთიერთობები და კეთილი დახვედრები იონას მიმართ, რასაც ყველგან იჩენენ თურქული მხარის წარმომადგენლები. ამ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესო მოსაზრებას გვთავაზობს პროფ. ა. ნიკოლეიშვილი ზემოთ დასახელებულ წიგნში, რომლის მიხედვითაც, იონა გედევანიშვილს უნდა ჰქონოდა რუსეთის საიმპერატორო კარის ხელდასხმა, რითაც აიხსნება თურქული მხარის მიერ ქართველი საეკლესიო მოღვაწისა და მოგზაურის მიმართ ესოდენი ყურადღება და პატივისცემა.

გამოყენებული ლიტერატურა

გედევანიშვილი 1852: გედევანიშვილი ი., მიმოსულა ანუ მგზავრობა იონა რუისის მიტროპოლიტისა. გამოსცა პლატონ იოსელიანმა. ტფილისი. სტამბა შინა კავკასიის ნამესტნიკის კანცელარიისა.

ნიკოლეიშვილი 2019: ნიკოლეიშვილი ა., ქართველოლოგიური ეტიუდები. ქუთაისი. საგამომცემლო ცენტრი „ქუთაისი“.

ხარაძე 1987: ხარაძე კ., XVIII-XIX საუკუნეების ქართველი მოგზაურები. თბილისი. გამომცემლობა „განათლება“.

References

Gedevanishvili 1852: GedevaniSvili I., The Journey of Jonah Metropolitan of Ruiz. Published by Platon Ioseliani. Tbilisi. Printing House of the Chancellery of the Viceroy of the Caucasus.

Kharadze 1987: Kharadze K., Artelian Travelers of the XVIII-XIX Centuries. Tbilisi. Publishing House “Education”.

Nikoleishvili 2019: Nikoleishvili A., Kartveliological Etudes. Kutaisi. Publishing Center “Kutaisi”.